

помічаючи» 60-річчя входження Криму до складу України / М. Семена // День. – 2014. – № 25. – 12 лютого. – С. 6.

*Дмитренко Оксана Сергіївна, к. політ. н., доцент,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*
**МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ
РЕАЛІЇ**

Адміністративно-територіальна реформа, яка розпочата в Україні, є однією із найсерйозніших і найважливіших реформ, що надасть нового поштовху у розвитку демократії. Важливим завданням цієї реформи є децентралізація влади та розвиток місцевого самоуправління. Як свідчать численні дослідження, найбільш активними і дієвими формами участі населення в управлінні справами громади є місцеві референдуми. Проведення референдумів на місцевому рівні закріплено законами більшості демократичних європейських країн.

Вважається, що батьківщиною референдуму є Швейцарія. У цій країні інститут референдуму базувався на традиціях народного законодавства, яке затвердилось наприкінці XIII ст., за часів становлення Швейцарського Союзу. Основною формою прийняття найважливіших рішень були мирові сходи. Найдавніше подібне зібрання у Швейцарії відбулося у 1294 р. в кантоні Швец. Основне питання, яке на ньому розглядалося, стосувалося захисту громадян кантону від свавілля аристократії та духовенства. Мирові сходи проходили у вигляді зборів, на яких обговорювалися нагальні проблеми суспільного життя та місцевого самоврядування. Збори проходили в урочистій обстановці та тривали 2-3 дні. Участь у них брали особи чоловічої статі, які досягли 14 років і постійно проживали в межах кантону. Перший достовірно відомий референдум було проведено в 1439 р. у Швейцарському кантоні Берн. На ньому вирішувалася проблема фінансового становища цього кантону, а саме затвердження збору в розмірі 1 ангетера на тиждень для погашення військового боргу кантону. А перший загальнодержавний референдум було проведено у Швейцарії 1802 р. Його предметом було затвердження другої Конституції Гальветичної республіки [4, с. 19-22]. Сьогодні місцеві референдуми у Швейцарії не втратили своєї актуальності. Про їх популярність свідчить той факт, що в кантоні Во, наприклад, протягом року проводиться в середньому десяток референдумів, а то й більше [3, с. 89].

У XVII ст. позитивний швейцарський досвід проведення місцевих референдумів був запозичений американцями. Перший референдум на Американському континенті було проведено 1640 р. в колонії Масачусетської затоки, але широке застосування ця форма безпосередньої демократії знайшла лише два століття потому. Так, уперше в США інститут референдуму був закріплений у Конституції Південної Дакоти в 1896 р. Того ж року статут міста Сан-Франциско закріпив порядок проведення референдумів для вирішення

муніципальних справ. На початку ХХ ст. референдуми та законодавчі ініціативи були закріплені в конституціях 21 штату США та статутах понад ста міст [4, с. 22-24]. Цікаво, що в США місцеві референдуми проходять досить часто, однак не було проведено жодного загальнофедерального референдуму.

У період між двома світовими війнами референдуми закріпилися в конституціях багатьох країн Європи (Австрії, Естонії, Ірландії, Чехословаччини). У повоєнний період референдум був закріплений у конституційних актах більшості країн світу: Італії (1946), Японії (1946), ФРН (1949), Франції (1958), Британії (1973), Іспанії (1977) та низки інших країн, чії парламентські інституції раніше вважалися несумісними з механізмами прямої демократії.

В Україні проведення місцевих референдумів є досить проблематичним, оскільки сучасне українське законодавство не передбачає такої процедури прямого народовладдя. Відповідно до Конституції України громадяни мають права і свободи виявляти свою волю на місцевому референдумі. Однак механізм реалізації конституційних прав і свобод має бути прописаний в законі, який в Україні на сьогодні відсутній. Без закону про місцевий референдум неможливо провести референдум як такий, навіть якщо це право передбачено Основним законом.

Крім того, стаття 7 діючого Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначає, що місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення [2]. Відсутність закону про місцевий референдум ставить під сумнів здійснення ефективного і дієвого місцевого самоуправління територіальною громадою в рамках цього закону.

Прогалина в законодавстві України утворилась у листопаді 2012 р., коли був прийнятий новий закон «Про всеукраїнський референдум». Суть проблеми полягає в тому, що цей закон не передбачає процедуру проведення місцевих референдумів, а закон 1991 р., який визначав порядок їх проведення, втратив силу. Заступник голови Центральної виборчої комісії України А. Магера зазначає: «Це величезна помилка законодавця. Йому слід було прописати в заключних положеннях, що закон 1991 року втрачає силу тільки в частині проведення загальнонаціонального референдуму. Зараз же ЦВК змушена відмінити усі рішення територіальних виборчих комісій про проведення місцевих референдумів» [1].

У той же час українці схвально ставляться до проведення місцевих референдумів. За даними Міністерства юстиції, з 1991 р. по 2009 р. в Україні було проведено 150 місцевих референдумів. З них 55 – з питань адміністративно-територіального устрою, 36 – з питань зміни назв населених пунктів, 34 – з питань дострокового припинення повноважень представницьких органів місцевого самоврядування [1].

В кінці 2012 р. у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект, який повертав в юридичну практику поняття місцевого референдуму та визначав перелік питань, що можуть бути винесені на його

обговорення. Однак до сьогодні ВР України так і не спромоглася прийняти закон, який би дозволив громадам через місцеві референдуми розширити їх участь в місцевому самоуправлінні.

Розглядаючи законодавство зарубіжних країн, варто зазначити, що існують значні відмінності як щодо наслідків голосування (наприклад, референдум може бути імперативний, рішення якого є обов'язковими для виконання, чи консультативний, рішення якого мають дорадчий характер, тому не є обов'язковими при вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення), так і переліку питань, які можуть виноситись на референдум. У цьому контексті цікавими є особливості проведення референдумів у ФРН. У Німеччині законодавство передбачає загальнонаціональне голосування лише у випадку прийняття нової Конституції. Місцеві референдуми проводяться на рівні міст і на рівні федеральних земель, але вони не зачіпають конституційних і політичних питань. Найчастіше жителів опитують з питань збереження чи будівництва архітектурних об'єктів, демонтажу або будівництва різноманітних високовартісних об'єктів (аеропортів, транспортних розв'язок, культурних центрів тощо), посилення антидотюнових законів. Ініціаторами таких референдумів можуть бути як самі громадяни, так і влада. У першому випадку необхідно зібрати підписи від 4 до 20 відсотків усіх виборців в залежності від законів федеративних земель [5].

Спираючись на зарубіжний досвід проведення місцевих референдумів та аналіз їх наслідків, при розробці законодавчої бази з питань місцевого референдуму в Україні актуальною була б пропозиція не вносити до переліку питань, що пропонуються на обговорення, питання політичного характеру, а також питання щодо зміни адміністративно-територіального устрою. В низці західних країн, законодавство яких передбачає винесення на місцевий референдум питань щодо зміни адміністративно-територіальних округів, прокотилася хвиля так званих «сепаратистських референдумів». Зокрема, протягом останніх років пройшли референдуми про вихід Шотландії з Об'єднаного Королівства, Каталонії – зі складу Іспанії, Венето – зі складу Італії, провінції Квебек – зі складу Канади. Україна має негативний досвід проведення такого референдуму, внаслідок якого було втрачено Крим. Тож з метою унеможливлення розпаду країни і проведення «сепаратистських референдумів» законодавцям слід ретельно підійти до переліку питань, що можуть бути винесені на місцеві референдуми.

Підсумовуючи, маємо зазначити наступне. Перші референдуми, що проводились в історії зарубіжних країн, мали місцевий, а не загальнодержавний характер, на них вирішувалися фінансові питання, а також нагальні питання суспільного життя та місцевого самоврядування. Сьогодні населення розвинутих європейських країн (США, Німеччини) вимагає збільшення кількості місцевих референдумів з метою більш активного впливу на вирішення проблем громади, міста, округу тощо. В Україні процес впровадження і реалізації адміністративно-територіальної реформи може гальмуватися відсутністю закону про місцеві референдуми, оскільки відсутній реальний

механізм здійснення народного самоврядування на місцевому рівні. Проголошені в Конституції України права і свободи громадян проявляти свою волю на місцевому референдумі, а також норми Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є юридичною фікцією. При підготовці нового закону про місцевий референдум варто врахувати досвід зарубіжних країн і унеможливити проведення референдумів, які несуть загрози територіальній цілісності країни

Список використаних джерел

1. В Украине стало невозможно провести местный референдум // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aif.ua/politic/ukraine/1107434>
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
3. Матвеева Т. Референдум – образ жизни швейцарцев / Т. Матвеева // Международная жизнь. – 1995. – № 5. – С. 86-91.
4. Погорілко В. Ф. Референдум в Україні : історія та сучасність / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко: [Монографія.] – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
5. Референдум в Германии: глас народа или дань популизму // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dw.com/ru/референдум-в-Германии-глас-народа-или-дань-популизму/a-1558153.

*Дмитренко Степан Петрович, к. політ. н., доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОЯВІВ

Політичний протест від початку його дослідження та концептуалізації у політичній науці і до сьогодні залишається складним, суперечливим та багатовимірним явищем з широким спектром форм реалізації на загальнонаціональному та регіональному рівнях. Попри значну кількість ґрунтовних політологічних, соціологічних, філософських, культурологічних та інших досліджень, присвячених протесту, дотепер залишаються дискусійними форми його прояву та здійснення, технології реалізації, мотиви, ефективність, та, зрештою, оцінка його справжньої (конструктивної чи деструктивної) ролі у політиці. З огляду на це теоретичне уточнення та поглиблення дослідження цього явища не втрачає своєї важливості, а суперечлива політична практика в сучасній Україні актуалізує потребу всебічного вивчення вітчизняних протестних процесів.